

and choose life means to implement them. Intercourse skills and communicative competence allow students of MIA to improve communicative skills and understand other people. Intercourse contributes to the development of various aspects of their personality and behavior.

The development of communicative abilities in cadets of MIA comes to mastering methods and techniques of professional communication based on theoretical and practical training for the implementation of future professional activity.

Key words: communicative abilities, communicative culture, communicative competence, professional culture, cognitive communication, motivational communication, active communication, mediated communication.

Отримано: 26.12.2013 р.

УДК 159.923.2:17.035.3

О.І. Конюх

Етноцентризм як один із аспектів прояву самоствалення особистості

О. І. Конюх. Етноцентризм як один із аспектів прояву самоствалення особистості. У статті здійснено аналіз поняття етноцентризм. Детально розглянуто його визначення та спроби пояснити природу даного поняття. Також здійснено пошук відповіді на запитання: що ж лежить в основі етноцентризму, його особистісних та соціальних джерел. Визначено, що, крім історичних передумов та впливу суспільства, значний вплив на міру вираженості та гостроти етноцентризму мають психологічні особливості конкретної особи. Представлено результати дослідження, які демонструють, що зв'язок між ставленням до інших етносів та самостваленням є доволі тісним. Однак він існує лише за умови визнання власної етнічності як цінності.

Ключові слова: етноцентризм, етнічна ідентичність, етнічні настанови, етнічна самосвідомість, інгрупа, міжетнічний конфлікт, егоцентризм, самоствалення, самооцінка.

О.И. Конюх. Этноцентризм как один из аспектов проявления самоотношения личности. В статье осуществлён анализ понятия этноцентризм. Подробно рассмотрены его определение и попытки объяснить природу данного понятия. Также осуществлён поиск ответа на вопрос: что же лежит в основе этноцентризма, его личностных и социальных источников. Определено, что кроме исторических предпосылок и воздействия, значительное влияние на степень выраженности и остроты

етноцентризма имеют психологические особенности конкретной личности. Представлены результаты исследования, которые показывают, что связь между отношением к другим этносам и самоотношением довольно тесны. Однако она существует только при условии признания собственной этничности, как ценности.

Ключевые слова: этноцентризм, этническая идентичность, этнические установки, этническое самосознание, ингруппа, межэтнический конфликт, эгоцентризм, самоотношение, самооценка.

Постановка проблеми. Спроби зрозуміти та осмислити соціальні процеси у світі знову і знову повертають нас до питання порозуміння з собою. Чи може людина зрозуміти оточуючих, не розуміючи себе? Чи може прийняти когось відмінного від себе, не приймаючи навіть власних недоліків? Ці та інші доволі життєві запитання спонукали до дослідження теми етноцентризму та його вияву через призму самоствавлення особистості.

До питання етноцентризму вчені підходять двояко: одні вбачають у ньому природну закономірність та об'єднуючу силу народностей, інші джерело ворожості та дискримінації.

Етноцентризм – це схильність сприймати всі життєві явища через призму своєї культури та інтерпретувати з позиції своєї етнічної групи, яка розглядається як еталон, тобто при деяких перевагах [5, с 169]. Це не завжди передбачає вороже ставлення до інших груп, однак завжди присутнє почуття певної переваги над іншими. Це почуття об'єднує представників одного етносу, є елементом етнічної самосвідомості. Негативного відтінку етноцентризм може набувати при несприятливих соціальних та економічних обставинах, штучному розпалюванні конфлікту зацікавленими сторонами.

Метою нашої статті є аналіз поняття етноцентризму, його суспільного значення та психологічних аспектів, а також представлення результатів власного дослідження взаємозв'язку гіперболізації етнічної ідентичності, що проявляється різним ступенем вираженості етноцентризму та ставлення людини до самої себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою етноцентризму вчені займаються вже більше ста років. Започаткували та продовжили дослідження такі зарубіжні вчені: В. Самнер, З. Фрейд, Т. Адорно, В. Райх, М. Бруер, Д. Кемпбелл, Д. Мацумото.

Щодо вітчизняних вчених, то у різний час етноцентризм вивчали: І.Б. Андрущак, І. С. Кон, В. П. Левкович, О. Потєбня, С. Н. Артановський.

Суміжними з етноцентризмом проблемами займалися такі вчені: В. С. Агеєва, Н. М. Лебедева, Б. Ф. Поршнев, Т. Г. Солдатова, Т. Г. Стефаненко.

Ввів у науковий обіг поняття «етноциентризм» американський дослідник В. Самнер. У своїй праці «Народні звичаї» («Folkways») вчений описав не лише саме поняття, але і навіть приклади соціумів, де етноциентризм проявляється особливо яскраво у народних звичаях та мові [15].

Ось деякі з них: «Папуаси Нової Гвінеї живуть окремими селами, суверенітет яких зберігається за допомогою ворожості, канібалізму, полюванням за головами, а також відмінностями у мові і релігії та інших інтересах. Євреї розділили все людство на самих себе та на не євреїв. Вони були «обраним народом». Греки та римляни називали чужих «варвари». В трагедії Еврипіда «Іфігенія в Авліді» Іфігней говорить, що це правильно, що греки повинні керувати «варварами», а не навпаки, тому що греки вільні, а варвари – раби» [15, с 9].

В. Самнер так визначав дане поняття: «Етноциентризм – це спеціальна назва для такого погляду на речі, при якому чиясь власна група являється центром всього, а всі інші розташовуються і розглядаються, відштовхуючись від нього» [15, с. 9].

Отже, етноциентризм у багатьох суспільствах служив засобом захисту від асиміляції, як спосіб «цементування» групи, адже у єдності сила, яка необхідна була для збереження самобутності та виживання спільноти.

Сучасні дослідники розглядають етноциентризм як притаманну людям властивість «сприймати й оцінювати життєві явища крізь призму традицій і цінностей власної етнічної групи, яка виступає в якості певного еталона або оптимуму» [6].

У результаті позиція, при якій власна етнічна група (інгрупа) розглядається як безперечний еталон, у відповідності до якого оцінюються інші етнічні групи (аутгрупи), створює умови для формування позитивної оцінки власної групи та її культури, так званий інгруповий фаворитизм, і негативної оцінки аутгрупи. Ці уявлення супроводжуються переживанням почуттів довіри до власної групи, прагненням зберегти інгрупове членство, відповідати її нормам і вимогам, аж до готовності жертвувати собою заради інтересів групи. Одночасно щодо аутгрупи переживаються почуття презирства, недовіри, страху, а в поведінці спостерігається ізоляція або ворожі дії [7].

В. Г. Крисько, аналізуючи доробки зарубіжних вчених, поділяє погляди на природу етноциентризму на два підходи. На думку

прихильників першого з них, ґрунт, на якому розвивається етноцентризм – це конкуренція і суперництво між групами за володіння певними ресурсами. Етноцентризм виникає як реакція на конфлікт і загрозу з боку інших груп. В основу цього підходу закладено постулат про існування споконвічної міжгрупової ворожості [7].

Д. Кемпбелл виділив основні характеристики етноцентризму:

- сприйняття елементів своєї культури – норм, ролей і цінностей – як природних і правильних, а елементів інших культур як неприродних і неправильних;
- розгляд звичаїв своєї групи в якості універсальних;
- уявлення про те, що для людини природно співпрацювати з членами своєї групи, надавати їм допомогу, віддавати перевагу своїй групі, пишатися нею, і не довіряти та навіть ворогувати з членами інших груп [14].

Р. Левайн і Д. Кемпбелл, розглядаючи етноцентризм як похідне від реакції на конфлікт і загрозу з боку інших груп, виділили його основні симптоми: зростаючу щільність групових кордонів, зменшення числа не схожих у групі, посилення їх покарання або навіть зникнення їх як зрадників [14].

Інша група вчених дотримується другого підходу та вважають етноцентризм однією з найістотніших базових характеристик особистості, яка визначає ворожий характер її поведінки в міжетнічних відносинах. У цьому випадку конфлікт між групами інтерпретується як проективний симптом внутрішніх психологічних станів індивіда (наприклад, вродженої агресивності).

Автори концепції авторитарної особистості (Т. Адорно, Е. Френкель-Брунsvік, Д. Левінсон, Р. Сенфорд) вважали етноцентризм універсальною характеристикою, в основі якої лежить егоцентризм. Причини егоцентризму вони шукали в природі авторитарної особистості, яка якраз і прагне стати лідером етнічної групи. Авторитарна особистість через психологічні механізми придушення, заперечення, проекції сприяє продукуванню масових станів агресії і ворожості по відношенню до інших етнічних груп [2].

Представники глибинної психології, такі як А. Адлер та В. Райх вважають, що як національне, так й індивідуальне самовозвеличення разом з презирливим ставленням до інших є невідомою компенсацією почуття заздрості, образи, безпорадності, одним словом відчуття власної неповноцінності. Прикладом масового компенсаторного процесу В. Райх вважає фашистський рух у Німеччині у 30-х роках ХХ ст., який проголосив вищість

німецької нації над усіма іншими. Фашизм бурхливо розповсюдився і утвердився у Німеччині після її принизливої поразки у Першій світовій війні [9].

І. С. Кон розглядає етноцентризм з точки зору соціальної психології. «У народів, як і у окремих індивідів, недоліки – це продовження достоїнств. Це ті ж самі якості, тільки взяті в іншій пропорції або в іншому відношенні. Люди неминуче сприймають і оцінюють чужі звичаї, традиції, форми поведінки передусім крізь призму своїх власних звичаїв, тих традицій, в яких вони самі виховані. Така схильність розглядати явища і факти чужої культури, чужого народу крізь призму культурних традицій і цінностей свого власного народу і є тим, що мовою соціальної психології називається етноцентризм» [6]. На думку вченого, надання переваги культурі своєї групи є таким же природним, як і самі відмінності між групами, спричинені різними історичними та природними передумовами.

Проблема виникає лише тоді, коли ці дійсні або уявні відмінності зводяться в основну якість і перетворюються у ворожу психологічну настанову стосовно якоїсь етнічної групи, настанову, яка роз'єднує народи і психологічно, а потім і теоретично, обґрунтовує політику дискримінації. Тоді це переростає в етнічне упередження, яке може мати негативні наслідки різного ступеня вираженості [6].

Вчений розглядає проблему в історичному контексті. І. С. Кон стверджує, що розширення міжплемінних зв'язків, поява обміну тощо збагатили уявлення людини про саму себе. Усвідомити специфіку своєї власної етнічної групи люди могли тільки через зіставлення та протиставлення її іншим. Це було не споглядальне зіставлення якостей, а живий процес спілкування, напружений і конфліктний. Групова самосвідомість закріплювала і цементувала єдність племені, племінного союзу, пізніше – народності, перед лицем усіх оточуючих. Етноцентризм як почуття приналежності до певної людської групи з самого початку містив у собі свідомість переваги своєї групи над іншими. Ідея переваги своїх звичаїв, поглядів, богів над чужими червоною ниткою проходить через будь-який народний епос, легенди [6].

Але, як і будь-яке соціально-психологічне явище, етноцентризм не можна розглядати як щось лише позитивне чи лише негативне. Хоча етноцентризм часто виявляється перешкодою для міжгрупової взаємодії, водночас він виконує функцію підтримання позитивної ідентичності і навіть збереження цілісності та специфічності групи [12].

І. С. Кон робить висновок, що етнічна нетерпимість формувалася під впливом історичних передумов, найстійкіші негативні стереотипи проявляються у групах, які історично були конкурентами, або домінуючою та залежною групами. Таким чином етноцентризм набуває рис антисемітизму та виявляється в агресивних формах [6].

Дискримінація навіть у порівняно «м'яких» формах негативно впливає на психічний стан і особисті якості представників груп, які їй піддаються. За даними американських психіатрів, серед таких людей вищий відсоток невротичних реакцій. Усвідомлення того, що вони безсилі змінити своє нерівноправне становище, викликає в одних підвищену дратівливість і агресивність, в інших – занижену самооцінку, почуття власної неповноцінності, готовність задовольнитися нижчим становищем. А це, в свою чергу, закріплює наявне упередження [6].

Отже, безперечно становище групи впливає і на особистість члена даної групи. Таким чином етнічна самосвідомість чинить вплив на самоствавлення, яке формується, в тому числі і під впливом великої референтної групи, якою є власний етнос.

Шкалу етноцентризму використовує Г.У. Солдатова для вияву етнічної толерантності. Оцінка ступеня етнічної інтолерантності можлива на основі рівня «негативізму» міжетнічних настановчих утворень (стереотипів, упереджень, забобонів), рівня порогу емоційного реагування на інонаціональне оточення, різних форм агресивності і ворожих реакцій у ставленні до іноетнічних груп. Етнічна нетерпимість – це значуща форма проявів кризових трансформацій етнічної ідентичності за типом гіперідентичності (етноегоїзм, етноізоляціонізм, національний фанатизм), коли надпозитивне ставлення до власної групи породжує комплекс переваги над «чужими». Найбільш соціально значимі ті феномени, психологічною основою яких виявляються трансформації етнічної ідентичності за типом гіперідентичності, куди відносяться крайні прояви етноцентризму.

Етноцентризм Г. У. Солдатовою розуміється як властивість індивідуальної та масової свідомості, яка визначає оцінку життєвих явищ крізь призму традицій і цінностей власної етнічної групи і відображає відносини як всередині самої групи, так і її відносини з іншими групами [10].

Д. Мацумото, розглядаючи явище етноцентризму, відзначає, що проблема полягає не в тому, чи існує етноцентризм, а в тому, чи визнають люди, що вони етноцентричні [8, с. 73-95]. Вирішення цієї проблеми, на його думку, можливе тільки у тому

випадку, якщо людина виробить у себе гнучкість при взаємодії з іншими людьми, в той же час приймаючи свій власний етноцентризм.

Етноцентризм, за Д. Мацумото, буває двох типів: гнучкий та негнучкий [8, с. 77]. Гнучкий етноцентризм не означає, що ми відмовляємося від власних культурних фільтрів, а знаходимо способи поглянути на світ з різних точок зору та визнавати право на існування відмінних від наших культур та цінностей. Цей процес не веде до втрати власної індивідуальності, а навпаки, до збагачення новими знаннями.

Альтернативою цьому процесу набуття гнучкості є негнучкий етноцентризм. Це поняття належить до традиційного уявлення про етноцентризм як нездатність вийти за межі власних культурних фільтрів при інтерпретації поведінки оточуючих. Негнучкий етноцентризм може корінитися у незнанні процесів, необхідних для набуття іншої культурної точки зору, або у відмові брати участь у подібному процесі. Важливо провести межу між етноцентризмом як загальним процесом, характерним для людей усіх культур, і гнучким або негнучким використанням цього етноцентризму у позитивному або негативному ключі [5].

Дослідження Олександра Бичко показують, що існує зв'язок між показниками самоствавлення особистості та етнічною ідентичністю, але ці залежності по-різному проявляються у ставленні людини до своєї етнічної групи. Вчений робить висновок, що стійкі зв'язки між даними феноменами існують тоді, коли для людини приналежність до певного етносу є цінністю, коли вона надає цьому особистісного значення.

Існує зв'язок між шкалою «самоприхильність» і типами трансформації етнічної ідентичності. При зростанні ступеня відхилення від норми (позитивна етнічна ідентичність) як у бік гіпоідентичності, так і в бік гіперідентичності зростає також значення позитивного кореляційного зв'язку, що може свідчити про значущість фактора етнічності при формуванні такої модальності самоствавлення, як самоприхильність. В разі гіперідентичності зростання значень кореляційного зв'язку (0,44 при етнофанатизмі) з самоприйняттям може бути пояснене тим, що останнє формується на основі етнічних цінностей – узгодженість із самим собою, емоційне прийняття себе є результатом саморефлексії, зокрема, і над власною етнічною належністю [4].

У групі ж, де досліджувані не виявили чіткої ідентифікації себе з етнічною групою, в якій перебувають спостерігається певна конфліктність. Пояснюється це тим, що людина намагається

сформуванню позитивного ставлення до себе, не вдаючись до етнічної приналежності. Тобто, складається враження, що відмова від української належності дається ціною зростання внутрішньої конфліктності.

Тобто, якщо людина визнає належність до певної етнічної групи і бере до уваги етнічність при аналізі власної особистості, то від ставлення до даної групи і залежатиме ставлення до себе. Якщо ж людина не надає ваги етнічній приналежності, то самоствавлення буде формуватись під впливом інших факторів.

Отже, бачимо беззаперечний зв'язок між ставленням до себе як до особистості та ставленням до етнічної групи, до якої людина себе відносить, або в середовищі якої постійно перебуває. Це підтверджує твердження про те, що етнічна ідентичність та самоідентичність особистості тісно пов'язані.

Підсумуємо, які ж фактори впливають на ступінь прояву етноцентризму. Умовно розділимо їх на соціальні та особистісні. Соціальні – це:

- наявність загрози суверенітету;
- статус меншості;
- ворожість інших груп;
- політична пропаганда та ідеологія.

Щодо особистісних факторів та передумов знаходимо менше інформації на дану тематику, однак вдається виділити такі:

- егоцентризм особистості;
- самоствавлення особистості;
- наявність стереотипів, негативних настанов щодо інших груп,
- спрощене мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провівши дослідження, ми спробували детальніше розглянути саме особистісні передумови формування та ступеня вираженості чи загостреності етноцентризму.

У нашому дослідженні взяло участь 48 осіб віком від 20 до 36 років, жителі м. Львів. Досліджувані вказали свою національність – українці. Мова спілкування – українська. Отже, група етнічно однорідна з декларованою чіткою етнічною приналежністю.

У дослідженні використовувалась методика самоствавлення В. В. Століна, спрямована на дослідження комплексу чинників ставлення до себе. Запропонований В. В. Століним в 1985 р. опитувальник дозволяє виявити три рівні самоствавлення, що відрізняються за ступенем узагальненості:

- глобальне самоствавлення;
- самоствавлення, диференційоване за самоповагою, ауто-симпатією, самоінтересом та очікуванням ставлення до себе;
- рівень конкретних дій (готовності до них) стосовно свого «Я».

За основу приймається відмінність змісту «Я-образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) і самоствавлення. У ході життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання складають змістовну частину її уявлень про себе. Однак знання про себе самого, природно, людині небайдужі: те, що в них розкривається, виявляється об'єктом її емоцій, оцінок, стає предметом більш-менш постійного самоствавлення [13].

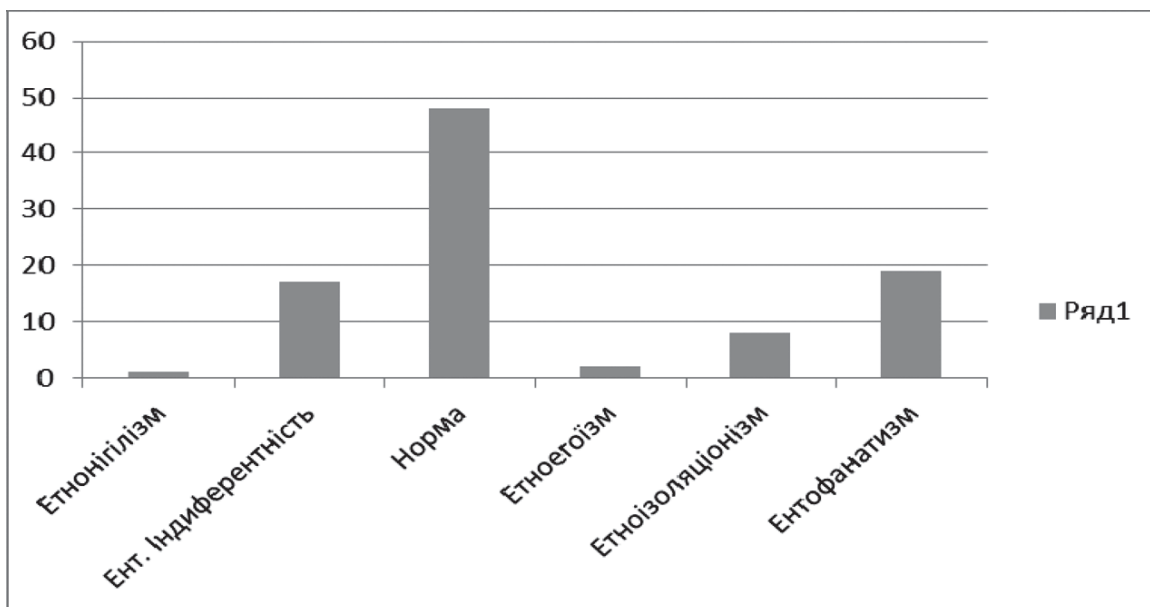
Показники етноцентризму визначались за допомогою методики «Типи етнічної ідентичності» (Г. У. Солдатова, С. В. Рижова). Дана методична розробка дозволяє діагностувати етнічну самосвідомість і її трансформації в умовах міжетнічної напруженості. Типи ідентичності з різною якістю і ступенем вираженості етнічної толерантності виділені на основі широкого діапазону шкали етноцентризму, починаючи «запереченням» ідентичності, коли фіксується негативізм і нетерпимість по відношенню до власної етнічної групи, і закінчуючи національним фанатизмом – апофеозом нетерпимості та вищим ступенем негативізму по відношенню до інших етнічних груп.

Опитувальник містить шість шкал, які відповідають наступним типам етнічної ідентичності: етніцизм, етнічна індиферентність, норма (позитивна етнічна ідентичність), етнологізм, етноізоляціонізм, етнофанатизм.

Етнологізм, етноізоляціонізм і етнофанатизм є щаблями гіперболізації етнічної ідентичності, що означає появу дискримінаційних форм міжетнічних відносин. У міжетнічній взаємодії гіперідентичність проявляється в різних формах етнічної нетерпимості: від роздратування, що виникає як реакція на присутність членів інших груп, до відстоювання політики обмеження їх прав і можливостей, агресивних і насильницьких дій проти іншої групи і навіть геноциду [11].

В результаті серії експертних оцінок і пілотажних досліджень були відібрані 30 суджень-індикаторів, що інтерпретують завершення фрази: «Я – людина, яка ...». Індикатори відображають ставлення до власної та інших етнічних груп в різних ситуаціях міжетнічної взаємодії.

Результати дослідження наступні. Як видно з діаграми, яка відображає результати дослідження за шкалою «етноцентризму», найбільша кількість респондентів набрала бали, що вищі середніх, за шкалою «норма» наступною за чисельністю переваг є шкали «етнофанатизму» та «етнічної індиферентності», високі показники по шкалах «етноогоїзму» та «етнонігілізму» траплялися вкрай рідко (рис. 1).

Рисунок 1. Співвідношення балів вищих середнього рівня, набраних досліджуваними по шкалах методики «Типи етнічної ідентичності»

Отже, можна зробити висновок, що переважна більшість опитаних має гнучкі настанови у ставленні до інших етносів, однак негнучкий етноцентризм, який проявляється в етнофанатизмі, характерний майже для половини респондентів, а для 14% опитаних є домінуючим типом етнічної ідентичності. Це говорить про можливу проблематичність та конфліктність у спілкуванні даної досліджуваної групи з представниками інших етносів.

Матриці індивідуальних даних опрацьовувалися за допомогою коефіцієнта кореляції Ч. Спірмена, при рівні значущості $p=0,01$.

Якщо поглянути на кореляційну матрицю, одразу помітно зв'язки шкал самоствавлення та показників трансформації етнічної ідентичності з тенденцією до загострення етноцентризму. А також відрізняється значна кількість зв'язків шкали етнічного нігілізму з показниками самоствавлення особистості, що говорить передусім про взаємозалежність відхилень від нормальної етнічної ідентичності та негативне самоствавлення особистості.

Враховуючи відсутність зв'язків показників нормальної ідентичності з основними шкалами самоствавлення, ми бачимо, що даний взаємовплив з'являється у випадку відхилення від прийнятої норми етнічної ідентичності, тобто, коли особа загострює увагу на своїй приналежності, чи, навпаки, не приналежності до певного етносу, тобто, ця сфера є для неї емоційно забарвленою та питання ставлення до власного етносу переживається гостро і в деякій мірі проблематично, що і може спричинювати конфліктність та негнучкий етноцентризм.

Розглянемо детальніше кореляційні зв'язки між шкалами, які вказують на загострення етноцентризму. Так спостерігається негативна кореляція між шкалами етноегоїзму (-0,49), етноізоляціонізму (-0,48) та етнофанатизму (-0,44) з інтегральним показником самоствавлення. Це свідчить про компенсацію незадоволеності власною особистістю за рахунок підвищення себе над іншими через призму приналежності до власного етносу. Іншими словами, якщо людина не може пишатися собою за власні досягнення та переваги, то вона шукає причини для самоповаги у своїй етнічній групі, однак не маючи особистісного підґрунтя, ця примарна самоповага проявляється у гострому протиставленні свого етносу іншим та підвищенні його з-поміж всіх.

Людина, яка не відчуває впевненості у собі, як у цілісній особистості, шукає підтримки групи, і етноцентризм тут виступає «цементуючим» компонентом єднання зі своїм етносом, через механізм протиставлення до інших.

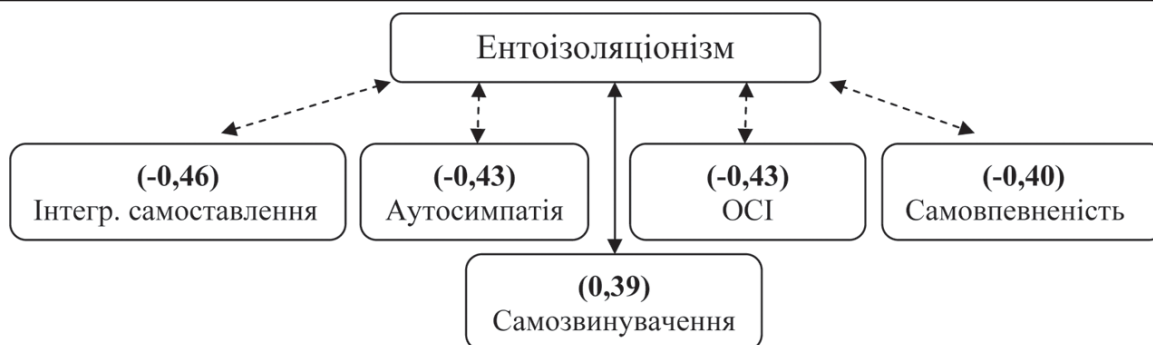
Інші кореляції ілюструють дану тенденцію більш детально.

Етнічний егоїзм негативно корелює з аутосимпатією (-0,39), самоінтересом (-0,38) та самовпевненістю (-0,43) (див. рис. 2).

Рисунок 2. Зв'язки етнічного егоїзму з показниками самоствавлення

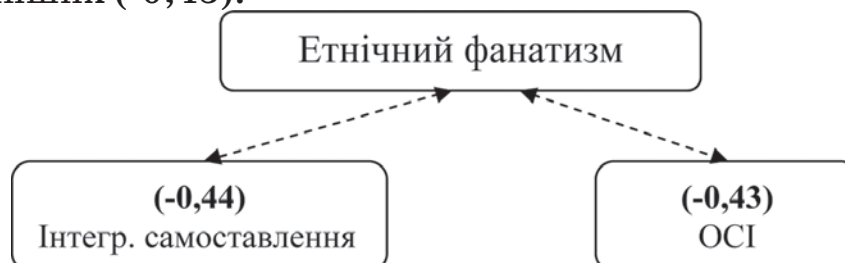
Етноізоляціонізм обернено пов'язаний з аутосимпатією (-0,43), очікуваним ставленням інших (ОСІ) (-0,43) та самовпевненістю (-0,40), а також позитивно корелює зі самозвинуваченням (0,39).

Рисунок 3. Зв'язки етнічного ізоляціонізму з показниками самоствавлення

Це демонструє нам, що людина, яка впевнена у вищості свого народу, визнає необхідність «очистити» національну культуру, негативно ставиться до міжетнічних шлюбів. До неї характерна ксенофобія, водночас вона не задоволена власною особистістю, не вірить у свої сили, не відчуває у собі достатньо сил для подолання життєвих труднощів, тобто схильна перекладати провину та відповідальність на інших. До того ж людина з такими етнічними поглядами не довіряє собі, є ворожа до власної особистості та не задоволена собою. Часто відчуває роздратування щодо самої себе, яке може переносити на групу, яка є відмінною від її власної, таким чином піднімаючи власну самооцінку.

Етнічний фанатизм обернено корелює з очікуваним ставленням від інших (-0,43).

Рисунок 4. Зв'язки етнічного фанатизму з показниками самоствавлення

Це свідчить про те, що особа, яка очікує лише негативне ставлення до себе від інших, у своїх етнічних поглядах є доволі кардинальною. Така людина готова йти на будь-які дії в ім'я етнічних інтересів, аж до «етнічних чисток», признає пріоритет етнічних прав над правами людини, оправдовує будь-які жертви в боротьбі за добробут свого народу.

Висновки. Проаналізувавши результати нашого дослідження, ми бачимо яскраву тенденцію до компенсації почуття власної неповноцінності ворожим ставленням до «інших», тобто людей та груп, які відрізняються від інгрупи людини. Така особа не ви-

знає різноманітності і багатства світу, оскільки не здатна розпізнати власну унікальність та цінність. Результати дослідження доповнюють попередні висновки науковців, які працювали над цією проблемою, та демонструють тісний взаємозв'язок етнічної самосвідомості з усвідомленням себе як особистості. У подальших дослідженнях планується розглянути інші особистісні фактори прояву етнічних феноменів.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Наука жить / А. Адлер. – К.: Port-Royal, 1997. – 315 с.
2. Адорно Т. Исследование авторитарной личности / Т. Адорно. – М.: Серебряные нити, 2001. – 416 с.
3. Артановский С. Н. Проблема этноцентризма, этнического своеобразия культур и межэтнических отношений в современной зарубежной этнографии и социологии / С. Н. Артановский // Актуальные проблемы этнографии и современная зарубежная наука. – М.: Наука, 1979. – С. 11-40.
4. Бичко О. В. Самоставлення та самооцінка в контексті трансформації етнічної ідентичності / О. В. Бичко // Соціальна психологія. – 2006. – №1 (15). – С. 103–110.
5. Данилюк І. В. Проблема етноцентризму у сучасній етнічній психології / І. В. Данилюк // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України: Проблеми сучасної психології. – 2010. – Випуск 7. – С. 168 – 177. – Електр. ресурс. – Режим доступу.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_7/168-177.pdf
6. Кон И. С. Психология предрассудка (о социально-психологических корнях этнических предрассудков) / И. С. Кон // Новый мир – 1966. – № 9. – С. 187 – 205.
7. Крысько В.Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций / В.Г. Крысько. – М.: Издательство «Экзамен», 2002. – 448 с.
8. Мацумото Д. Психология и культура / Д. Мацумото. – СПб.: Питер, 2003. – 718 с.
9. Райх В. Психология масс и фашизм / В. Райх. – М.: АСТ, 2004. – 539 с.
10. Солдатова Г. У. Психологические механизмы ксенофобии / Г. У. Солдатова // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. – № 6. – С. 5–17.
11. Солдатова Г.У. Психодиагностика толерантности личности / Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.

12. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: Учебник для вузов / Т. Г. Стефаненко. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект-Пресс, 2009. – 368 с.
13. Столин В. В. Опросник самоотношения / В. В. Столин, С.Р. Пантилеев // Практикум по психодиагностике: Психодиагностические материалы. – М., 1988. – С.123-130.
14. Le-Vine R. A., Campbell D. T. Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior / R. A. Le-Vine, D. T. Campbell. – New York: Wiley, 1972. – 310 p.
15. Sumner W. G. Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals / W. G. Sumner. – New York: Mentor Books; The New American Library, 1960. – 364 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Adler A. Nauka zhyt' / A. Adler. – К.: Port-Royal, 1997. – 315 s.
2. Adorno T. Yssledovanye avtorytarnoj lychnosty / T. Adorno – М.: Serebrjanye nyty, 2001. – 416 s.
3. Artanovskij S. N. Problema etnocentryzma, etnycheskogo svoeobrazyja kul'tur y mezhэтныcheskyh otnoshenij v sovremennoj zarubezhnoj этнографуу y socyologyу / S. N. Arnatovskij //Aktual'nye problemy этнографуу y sovremennaja zarubezhnaja nauka. – М.: Nauka, 1979. – S. 11-40.
4. Bychko O. V. Samostavlennja ta samoocinka v konteksti transformacii' etnichnoi' identychnosti / O. V. Bychko // Social'na psihologija. – 2006. – №1 (15). – С. 103–110.
5. Danyljuk I. V. Problema etnocentryzmu u suchasnij etnichnij psihologii' / I. V. Danyljuk // Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G.S.Kostjuka APN Ukraїny: Problemy suchasnoi' psihologii'. – 2010. – Vypusk 7. – S. 168 – 177. – Rezhym dostupu.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_7/168-177.pdf
6. Кон Y. S. Psihologija predrassudka (o social'no-psihologicheskyh kornjah этныcheskyh predubezhdenij) / Y. S. Кон // Новый мир. – 1966. – № 9. – S. 187 – 205.
7. Крыс'ко V.G. Этнопсихология y mezhnacyonal'nye otnoshenija. Kurs lekcuj / V.G. Крыс'ко.– М.: Yzdatel'stvo «Экзамen», 2002. – 448 s.
8. Macumoto D. Psihologija y kul'tura / D. Macumoto. – SPb.: Pyter, 2003. – 718 s.
9. Rajh V. Psihologija mass y fashyzm / V. Rajh. – М.: AST, 2004. – 539 s.

10. Soldatova G. U. *Psychologicheskiye mehanizmy ksenofobyy* / G. U. Soldatova // *Psychologicheskiy zhurnal*. – 2006. – Т. 27. – № 6. – С. 5–17.
11. Soldatova G.U. *Psyhodyagnostyka tolerantnosti lychnosti* / G.U. Soldatova, L.A. Shajgerova. – М.: Смысл, 2008. – 172 с.
12. Stefanenko T. G. *Этнопсихология: Учебник для вузов* / Т. Г. Стефаненко. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 368 с.
13. Stolyn V. V. *Опросник самоотношения* / V. V. Stolyn, S.R. Pantyleev // *Практикум по психодиагностике: Психодиагностические материалы*. – М., 1988. – С. 123-130.
14. Le-Vine R. A., Campbell D. T. *Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes and group behavior* / R. A. Le-Vine, D. T. Campbell. – New York: Wiley, 1972. – 310 p.
15. Sumner W. G. *Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals* / W. G. Sumner. – New York: Mentor Books; The New American Library, 1960. – 364 p.

O.I. Koniukh. Ethnocentrism as one of the aspects of the personality's self-attitude manifestation. This article analyzes the concept of ethnocentrism. Its definition is investigated in details; the attempts to describe its nature are made. The views of academics are provisionally divided into two groups: those who believe the source of ethnocentrism is based on social background and those who find it natural for all groups. The idea which implies the personality characteristics' influence on the extent of severity of ethnocentrism is also examined. The first position is quite reasonable as favoring his own ethnic ensures its integrity and uniqueness. Concerning personal conditions, the psychological factor of hostility to other groups may be a compensation of inferiority and the negative image of own «ego». We have also concluded that ethnocentrism can't be assessed as positive or negative phenomenon, for the pole in this case is given a degree of severity of favoritism and flexibility of views. The results of our investigation prove that the connection between attitudes towards other ethnic groups and self-perception is quite tight and a providing recognition of its ethnicity values exists. It is determined that the person who does not declare the diversity and richness of world cultures, is not able to recognize his own uniqueness and value. It was found that a person who expects negative attitudes of others similarly refers to the people who surround him or her, the personality doesn't trust representatives of other ethnic groups. It is noticed that the person who has normal ethnic identity is interested in own personality and tends to self-development.

Key words: ethnocentrism, ethnic identity, ethnic attitudes, ethnic consciousness, in-group, ethnic conflict, self-centeredness, self-attitude, self-esteem.

Отримано: 12.01.2014 р.